

Tazi szölkup toldaléktár

A tazi szölkup nyelvtani kategóriáinak kifejezésére, új szavak alkotására az esetek nagy részében szerkezeti elemeket — morfémákat — használ. E morfémák — jelen ismereteink szerint — szinte mind szuffixális helyzetűek.¹ Igyekeztem szem előtt tartani azt a tényt, hogy a szó szerkezeti elemei (tehát a toldalékmorfémák is) számos alakváltozatban, de azonos funkcióval jelentkeznek. Éppen a funkcióbeli elkülönülés nyújthatna lehetőséget arra, hogy külön csoportosítsuk a képzőket, a ragokat és a jeleket. Elvileg ugyan nagyjából elkülöníthető kategóriákról van szó, viszont gyakorlatilag mégis nehezen oldható meg a toldalékok maradéktalan besorolása. Az alább következő, egy csoportban való felsorolásnak előnye lehet, hogy az egyalakú, de különböző funkciójú formák egymás mellett állnak, ami megkönnyítheti a végződészek azonosítását.

A toldaléktár adatait HAJDÚ PÉTER ChrSam²-jából merítettem, néhány itt meg nem található toldalékot viszont ERDÉLYI ISTVÁN szótárából³ cédu-láztam ki.

Tekintve, hogy az említett művek tulajdonképpen minden eddigi ismert vagy kevésbé ismert — és többnyire nehezen hozzáférhető — szölkup grammatikát feldolgoztak, és tartalmazzák ennek anyagát, nem tartottam szükségesnek e régebbi közlések újólagos átrostálását. Közismert tény, hogy a szölkupra vonatkozó jelen ismereteink — sajnos — nem minden részletükben teljeseek. Ebből is következhet, hogy e mostani toldaléktárnak is meglesznek a maga fogyatékoságai.

A szölkupra oly jellemző magán-, ill. mássalhangzó alternációk a toldalékokat is megváltoztatják (pl.: *-ntj*: *ima-n t o-go* 'feleségeddé, feleségévé'; *-mjt*: *qel-li-m i s-sä* 'mi majd valamikor meggyünk'). Az ily módon létrejövő alakváltozatokra azonban nem voltam tekintettel; egyrészt, mert az alternációk ismeretében⁴ könnyen el lehet jutni a kívánt formákhoz, másrészt, mert a toldaléktár különben öt-tízszeresére duzzadna. Külön alakoknak számítottam

¹ Téves lenne ebből arra a következtetésre jutnunk, hogy pl. a prefixum teljességgel ismeretlen kategória a szölkupban. Bizonyos jelenségek azt sejtetik, hogy némely morféma már a prefixálódás útjára lépett. Ilyennek tűnik véleményem szerint a *pos* partikula; sok határozószót is érdemes lenne ebből a szempontból megvizsgálni.

² HAJDÚ PÉTER: *Chrestomathia Samoiedica*. Tankönyvkiadó, Bp. 1968.

³ ERDÉLYI, ISTVÁN: *Selkupisches Wörterverzeichnis (Tas-Dialekt)*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1969.

⁴ HAJDÚ P.: i. m. 131–134. l.

viszont a magánhangzóval megtoldott vagy éppen megkurtított változatokat (-*nāni*, -*nān*; -*lč*-, -*olč*- stb.).

E toldaléktár csak az egyszerű végződéseket tartalmazza. (A későbbiekben követni fogja ezt a toldalékkombinációk számbavétele is.) Kihagytam a felsorolásból bizonyos állandósult „morféma együtteseket” is, hiszen ezek nem nyújtanak minőségi többletet, hanem csak az alkotó morfémák szemantikai összegét. Így a futurum -*sā* partikulás alakjaiban: -*lāksā*, -*lāpsā* stb. tisztán szétválnak az elemek (-*l*: futurum, -*k*: igei személyrag, -*sā*: távoli jövőre utaló partikula).

A toldalékok elrendezésében a következő betűrendet követtem: *a, ā, ä, ě, e, ę, i, j, k, l, ł, m, n, ŋ, ŋ, o, ö, p, q, r, s, š, t, u, ü*. A magánhangzók hosszúságát irreleváns jegynek vettem. A toldaléktár a tergo jellegénél fogva a sorrendiséget elsődlegesen az utolsó betű határozza meg, másodlagosan az utolsóelőtti és így tovább balfelé haladva. Azaz pl.:

-*ŋāš*
-*t*
-*nīt*
-*mīnīt*
-*qīnīt* stb.

Az azonos alakú toldalékokat külön vettem, s ezek sorrendben mind arab indexszámokat kaptak.

A toldalékok jellemzésére latinul megfogalmazott terminus technicusokat használtam. A terminológiában a nemzetközileg leginkább érthető és legáltalánosabban elterjedt elnevezéseket alkalmaztam.⁵ Az alábbiakban felsorolom e kifejezéseket, ill. rövidítéseket.

abl	ablativus
acc	accusativus
act	actio
aor	tempus aoristos
asp	aspectus
comit	comitativus
cx	suffixum casus
dat	dativus
du	numerus dualis
du 2	persona 2 dualis
frdp	forma reduplicata
fut	tempus futurum
ga	genus animatum
gina	genus inanimatum
gen	genitivus
instr	instructivus
lat-trlat	lativus-translativus
loc	locativus
m	suffixum modale

⁵ A latin terminológiát ANDOR JÓZSEF, a Pécsi Tanárképző Főiskola Idegennyelvi Lektorátusa vezetőjének közreműködésével állítottam össze.

maud	modus auditivus
mcon	modus conditionalis
mimp	modus imperativus
mind	modus indicativus
mnarr	modus narrativus
nom	nominativus
npraed	nomen praedicativum
num du	suffixum numeri dualis
num pl	suffixum numeri pluralis
partic	particula
pl	numerus pluralis
pl 1	persona 1 pluralis
praet	tempus praeteritum
pros	prosecutivus
px	suffixum possessoris
sg	numerus singularis
sg 3	persona 3 singularis
sf adv	suffixum adverbiale
sf-f	suffixum formans
sf-f adea	suffixum formans adverbium de adiectivo
sf-f anc	suffixum formans ad significationem actionis nom. comparandi
sf-f anif	suffixum formans actionis nomine instrumenti factae
sf-f adi	suffixum formans adiectivi
sf-f adv m-c-m	suffixum formans adverbiale mensurae-conditionis-modi
sf-f br-m	suffixum formans breviativum-momentanitatis
sf-f comp	suffixum formans gradum comparationis
sf-f c-rec	suffixum formans connectivum-reciprocum
sf-f dim	suffixum formans diminutivum
sf-f dur-cont	suffixum formans durativum-continuativum
sf-f fact	suffixum formans verbi factitivi
sf-f fr-i	suffixum formans frequentativum-iterativum
sf-f ger	suffixum formans gerundii
sf-f grmq	suffixum formans ad significationem gradi minoris qualitatis
sf-f inch-ing	suffixum formans inchoativum-ingressium
sf-f inf	suffixum formans infinitivi
sf-f inf inoalr	suffixum formans infinitivi cum suffixo ad significationem inopiae alicuius rei
sf-f ino	suffixum formans inopiae
sf-f inoalr	suffixum formans adiectivi ad significationem inopiae alicuius rei
sf-f ipf	suffixum formans imperfectum
sf-f itr	suffixum formans intransitivum
sf-f naets	suffixum formans nomen actionis
sf-f ndea	suffixum formans nomen de adiectivo
sf-f nden	suffixum formans nomina de nominibus
sf-f ndev	suffixum formans nomina de verbis
sf-f nistr, ai	suffixum formans nomen instrumenti, acti
sf-f ncoll	suffixum formans nominis collectivi

sf-f nnum	suffixum formans nomen numerale
sf-f numo	suffixum formans numeralia ordinalia
sf-f od-gust	suffixum formans ad significationem odoratum et gustum
sf-f palr	suffixum formans ad significationem possessionis aliquare
sf-f pi	suffixum formans participii instantis
sf-f pf	suffixum formans perfectivum
sf-f plur	suffixum formans pluralitativum
sf-f ppf	suffixum formans participii perfecti
sf-f ppr	suffixum formans participii praesentis
sf-f refl	suffixum formans reflexivum
sf-f subl	suffixum formans sublativi
sf-f vden	suffixum formans verba de nominibus
sf-f vdev	suffixum formans verba de verbis
sf-f tr	suffixum formans transitivum
sf-f us-aug	suffixum formans usitativum-augmentativum
synt	syntactor
synt posdu	syntactor possessionum in numero duale
synt pospl	syntactor possessionum in numero plurale
vx cono	suffixum coniugationis obiectivae verbi
vx cons	suffixum coniugationis subiectivae verbi

Toldaléktár

-ja	synt aor	-mä	synt mcon
-čika	sf-f nden grmq	-mmä	synt mcon
-la	sf-f nden dim	-qä	synt num du
-na	synt aor	-sä ¹	sf-f ndev nistr, ai
-ŋa	synt aor	-sä ²	cx instr
-sa ¹	synt praet	-sä ³	partic
-sa ²	sf-f ndev nistr, ai	-psä	sf-f ndev nistr, ai
-psa	sf-f ndev nistr, ai	-tä	sf-f ndev nacts
-kita	sf-f nden ino	-ptä	sf-f ndev nacts
-lä	sf-f nden comp	-eč-	sf-f vdev asp pf
-nä	synt aor	-lč-	sf-f vdev asp pf
-ŋä	synt aor	-elč-	sf-f vdev asp pf
-ä	sf-f nacts	-olč-	sf-f vdev asp pf
-nija	vx mimp cons sg 3	-i	synt pospl
-ŋija	vx mimp cons sg 3	-či	sf-f vdev refl
-nimitija	vx mimp cono sg 3	-ji	synt pospl
-ŋimitija	vx mimp cono sg 3	-či	px nom sg 3
-lä ¹	*sf-f ger	-eči-	sf-f vdev asp pf
-lä ²	synt fut	-lči-	sf-f vdev asp pf

⁶ Az élettelen dolgok többesének analitikus kifejezésére szolgál a *mj*. E szócska képző funkcióját azonban kétségtelen könnyű felfedezni; CASTRÉN *-lmi* formában kezelte, és kollektívképzőnek nevezte.

* A korrektúra elkészülte után jutottam hozzá a következő adatokhoz: *-lä³*: ex lativus; *-lä⁴*: ex modal-adverbial (Vö. HAJDÚ P.: FUF XL. 23–24.)

-ki	sf-f vdev act fr-i	-älti	sf-f vdev fact
-kki	sf-f vdev act fr-i	-mti ¹	px acc sg 2
-li	px nom sg 2	-mti ²	px acc sg 3
-eli-	sf-f vdev asp inch-ing	-nti ¹	sf-f vdev asp ipf
-leli-	sf-f vdev asp inch-ing	-nti ²	sf-f vden anif
-mi ¹	sf-f ndea	-nti ³	px gen sg 2
-mi ²	px acc sg 1	-nti ⁴	px gen sg 3
-mi ³	px nom sg 1	-nti ⁵	cx dat gina
-lmi ⁶	synt num pl	-nti ⁶	vx cons sg 2
-ni ¹	sf-f vden od, gust	-nti ⁷	vx npraed sg 2
-ni ²	synt aor	-nti ⁸	synt mnarr aor
-ni ³	px gen sg 1	-mänti	px pros sg 2
-nani	cx abl ga	-qänti	px dat sg 2
-kini ¹	cx dat du	-mänti	px pros sg 3
-kini ²	cx dat pl gina	-qänti	px dat sg 3
-qini	cx abl gina	-nñenti	sf-f vdev asp ipf frdp
-ni	synt aor	-tenti	sf-f vdev asp ipf frdp
-pi ¹	synt mnarr praet	-mminti	sf-f vdev act dur-cont
-pi ²	sf-f vdev act dur-cont	-pinti	sf-f vdev act dur-cont
-mpi ¹	synt narr praet	-äpti	sf-f vdev tr
-mpi ²	sf-f vdev act dur-cont	-epti	cx comit
-qi ¹	synt num du	-opti	cx comit
-qi ²	synt posdu	-tti	sf-f vden anif
-qi ³	vx cons du 3		
-qi ⁴	vx npraed du 3	-j	synt aor
-läqi	sf-f nden comp	-äj-	sf-f vdev asp pf
-nijäqi	vx mimp cons du 3	-ej ¹	vx cons du 1
-nijäqi	vx mimp cons du 3	-ej ²	vx cono du 1
-nımtıjäqi	vx mimp cono du 3	-ej-	sf-f vdev asp pf
-nımtıjäqi	vx mimp cono du 3	-lej-	sf-f vdev asp pf
-qäqi	synt num du frdp	-cäj	px nom du 3
-ri	sf-f vdev tr	-lij ¹	vx cons du 2
-si ¹	sf-f nden c-rec	-lij ²	vx cono du 2
-si ²	sf-f ndev nistr, ai	-lij ³	vx npraed du 2
-si ³	synt praet	-lij ⁴	px nom du 2
-psi	sf-f ndev nistr, ai	-nılij ¹	vx mimp cons du 2
-ti ¹	sf-f vdev asp ipf	-nılij ²	vx mimp cono du 2
-ti ²	sf-f vdev tr	-nılij ¹	vx mimp cons du 2
-ti ³	sf-f vden anif	-nılij ²	vx mimp cono du 2
-ti ⁴	sf-f nden	-mıj ¹	px nom du 1
-ti ⁵	px gen sg 2	-mıj ²	px acc du 1
-ti ⁶	px gen sg 3	-mıj ³	vx npraed du 1
-ti ⁷	px acc sg 2	-nıj	px gen du 1
-ti ⁸	px acc sg 3	-mınj	px pros du 1
-ti ⁹	px nom sg 3	-qınj	px dat du 1
-ti ¹⁰	vx mimp cono sg 2	-tij ¹	px nom du 3
-ti ¹¹	vx cono sg 3	-tij ²	px gen du 2
-ti ¹²	cx dat gina	-tij ³	px gen du 3
-lti ¹	sf-f vdev tr	-tij ⁴	px acc du 2
-lti ²	sf-f vden	-tij ⁵	px acc du 3

- <i>tij</i> ⁶	vx cono du 3	- <i>sätj</i> ^l	sf-f ndev pi
- <i>mtij</i> ¹	px acc du 2	- <i>sätj</i> ^l	sf-f ndev pi
- <i>mtij</i> ²	px acc du 3	- <i>psätj</i> ^l	sf-f ndev pi
- <i>ntij</i> ¹	px gen du 2	- <i>psätj</i> ^l	sf-f ndev pi
- <i>ntij</i> ²	px gen du 3	- <i>kunčütj</i> ^l	sf-f ndev inf inoalr
- <i>mintij</i> ¹	px pros du 2	- <i>kütj</i> ^l	sf-f nden inoalr
- <i>mintij</i> ²	px pros du 3	- <i>ntj</i> ^l	sf-f ndev ppr
- <i>qintij</i> ¹	px dat du 2		
- <i>qintij</i> ²	px dat du 3	- <i>m</i> ¹	px nom sg 1
		- <i>m</i> ²	px acc sg 1
- <i>k</i> ¹	sf-f vden	- <i>m</i> ³	cx acc
- <i>k</i> ²	sf-f adea	- <i>m</i> ⁴	vx cono sg 1
- <i>k</i> ³	vx cons sg 1	- <i>m</i> ⁵	synt mcon
- <i>k</i> ⁴	vx npraed sg 1	- <i>mm</i>	synt mcon
- <i>k</i> ⁵ ⁷	vx mimp cons sg 2	- <i>n</i> ¹	cx gen
- <i>sak</i>	sf-f adv m-c-m	- <i>n</i> ²	sf-f adea
- <i>šak</i>	sf-f adv m-c-m	- <i>n</i> ³	sf-f vden
- <i>mäk</i>	px pros sg 1	- <i>n</i> ⁴	synt num pl ga
- <i>qäk</i>	px dat sg 1	- <i>n</i> ⁵	synt aor
- <i>ik</i>	sf-f adea	- <i>n</i> ⁶	cx dat gina
- <i>nik</i>	cx dat ga	- <i>nän</i>	cx abl ga
- <i>äšik</i>	vx mimp cons sg 2	- <i>čin</i>	px nom pl 3
- <i>näšik</i>	vx mimp cons sg 2	- <i>lin</i> ¹	vx cons pl 2
		- <i>lin</i> ²	vx cono pl 2
- <i>l</i> ¹	sf-f vden	- <i>lin</i> ³	vx npraed pl 2
- <i>l</i> ²	px nom sg 2	- <i>lin</i> ⁴	px nom pl 2
- <i>l</i> ³	vx cono sg 2	- <i>min</i> ¹	vx cons pl 1
- <i>l</i> ⁴	synt fut	- <i>min</i> ²	vx cono pl 1
- <i>äl</i>	sf-f vdev act plur	- <i>min</i> ³	vx npraed pl 1
- <i>al</i>	sf-f vdev tr	- <i>min</i> ⁴	px nom pl 1
- <i>eläl</i>	sf-f vdev act plur	- <i>min</i> ⁵	px acc pl 1
- <i>qälal</i>	sf-f vdev act plur	- <i>min</i> ⁶	cx pros
- <i>äl</i>	sf-f vdev tr	- <i>nin</i>	px gen pl 1
- <i>mtäl</i>	sf-f nden numo	- <i>minin</i>	px pros pl 1
- <i>ntäl</i>	sf-f nden numo	- <i>qinin</i>	px dat pl 1
- <i>el</i>	sf-f vdev act plur	- <i>qin</i>	cx loc gina
- <i>qil</i> ¹	sf-f vdev act plur	- <i>tin</i> ¹	vx cons pl 3
- <i>qil</i> ²	sf-f vden	- <i>tin</i> ²	vx cono pl 3
		- <i>tin</i> ³	px nom pl 3
- <i>l</i> ¹	sf-f nden adi	- <i>tin</i> ⁴	px gen pl 2
- <i>l</i> ²	sf-f nden subl	- <i>tin</i> ⁵	px gen pl 3
- <i>läl</i>	sf-f nden adi frdp	- <i>ntin</i> ¹	px gen pl 2
- <i>mtäl</i>	sf-f nden numo	- <i>ntin</i> ²	px gen pl 3
- <i>ntäl</i>	sf-f nden numo	- <i>mintin</i> ¹	px pros pl 2
- <i>il</i>	sf-f ndev ppr	- <i>mintin</i> ²	px pros pl 3
- <i>simil</i>	sf-f nden palr	- <i>qintin</i> ¹	px dat pl 2
- <i>pil</i>	sf-f ndev ppr	- <i>qintin</i> ²	px dat pl 3
- <i>til</i>	sf-f ndev ppr	- <i>kun</i>	synt maud

⁷ E toldalék megrövidült forma. Vö. HAJDÚ PÉTER: i. m. 148. 1.

- <i>ŋ</i> ¹	vx cons sg 1	- <i>mít</i> ⁶	px acc pl 1
- <i>ŋ</i> ²	vx npraed sg 1	- <i>nít</i> ¹	vx mimp cons pl 2
- <i>ŋ</i> ³	synt aor	- <i>nít</i> ²	px gen pl 1
- <i>nŋ</i>	cx dat ga	- <i>mínít</i>	px pros pl 1
		- <i>qénít</i>	px dat pl 1
- <i>qo</i> ¹	cx lat-trlat	- <i>ŋít</i>	vx mimp cons pl 2
- <i>qo</i> ²	sf-f ndev inf	- <i>qít</i>	cx loc gina
		- <i>máqít</i>	cx loc ga
- <i>p</i> ¹	cx acc	- <i>tít</i> ¹	vx cons pl 3
- <i>p</i> ²	vx cono sg 1	- <i>tít</i> ²	vx cono pl 3
- <i>p</i> ³	px nom sg 1	- <i>tít</i> ³	px nom pl 3
- <i>p</i> ⁴	px acc sg 1	- <i>tít</i> ⁴	px gen pl 2
		- <i>tít</i> ⁵	px gen pl 3
- <i>saq</i>	sf-f nden ncoll	- <i>tít</i> ⁶	px acc pl 2
- <i>šaq</i>	sf-f nden ncoll	- <i>tít</i> ⁷	px acc pl 3
		- <i>átít</i>	vx mimp cono pl 2
- <i>r</i>	sf-f vdev act us-aug	- <i>nátít</i>	vx mimp cono pl 2
- <i>sar</i>	sf-f nden nnum	- <i>ŋátít</i>	vx mimp cono pl 2
		- <i>nŋjátít</i>	vx mimp cons pl 3
- <i>s</i> ¹	sf-f nden c-rec	- <i>ŋjátít</i>	vx mimp cons pl 3
- <i>s</i> ²	synt praet	- <i>nŋmítjátít</i>	vx mimp cono pl 3
- <i>os</i>	sf-f nden c-rec	- <i>ŋmítjátít</i>	vx mimp cono pl 3
		- <i>mtít</i> ¹	px acc pl 2
- <i>š</i>	sf-f vden anc	- <i>mtít</i> ²	px acc pl 3
- <i>áš</i> ⁸	vx mimp cons sg 2	- <i>ntít</i> ¹	px gen pl 2
- <i>ŋáš</i> ⁹	vx mimp cons sg 2	- <i>ntít</i> ²	px gen pl 3
		- <i>mántít</i> ¹	px pros pl 2
- <i>t</i> ¹	cx gen	- <i>mántít</i> ²	px pros pl 3
- <i>t</i> ² ¹⁰	vx mimp cono sg 2	- <i>qéntít</i> ¹	px dat pl 2
- <i>t</i> ³	vx cono sg 3	- <i>qéntít</i> ²	px dat pl 3
- <i>t</i> ⁴	vx npraed pl 3	- <i>alt</i>	sf-f vdev tr
- <i>t</i> ⁵	px nom sg 3	- <i>ält</i>	sf-f vdev tr
- <i>t</i> ⁶	sf-f vden anif	- <i>ilt</i>	sf-f vdev tr
- <i>t</i> ⁷	synt aor		
- <i>t</i> ⁸	synt num pl ga	- <i>ku</i>	sf-f vdev act br-m
- <i>mát</i>	sf-f vdev refl		*
- <i>čít</i>	px nom pl 3		
- <i>lít</i> ¹	vx cons pl 2	Ø ¹	cx nom
- <i>lít</i> ²	vx cono pl 2	Ø ²	vx cons sg 3
- <i>lít</i> ³	vx npraed pl 2	Ø ³	vx npraed sg 3
- <i>lít</i> ⁴	px nom pl 2	Ø ⁴	synt aor
- <i>mít</i> ¹	cx pros	Ø ⁵	synt mind
- <i>mít</i> ²	vx cons pl 1		
- <i>mít</i> ³	vx cono pl 1		
- <i>mít</i> ⁴	vx npraed pl 1		
- <i>mít</i> ⁵	px nom pl 1		

MÁRK TAMÁS

Sölkupisches Suffixverzeichnis aus dem Tas-Dialekt

Diese Arbeit enthält die Bildungsmorpheme, die Deklinations-, Konjugations- und Zeichenendungen in einer Gruppe. Theoretisch muß man diese Elemente im großen und ganzen unterscheiden, praktisch ist es aber nur sehr schwer restlos zu lösen. Die Morpheme in einer Gruppe haben den Vorteil, daß die Elemente mit derselben Form jedoch mit verschiedenen Funktionen nebeneinander stehen können.

Die Morpheme folgen in alphabetischer Reihe, *a, á, ä, č, e, é, i, í, j, k, l, ľ, m, n, ň, ŋ, o, ô, p, q, r, s, š, t, u, ü* und zwar a tergo, d.h. rückläufig geordnet. Das Verzeichnis enthält neben den phonematisch beschreibbaren Morphemen fünf Nullmorpheme.

Charakteristisch ist für das Sölkupische, daß Formen der Endungen von bestimmten Alternationen beeinflußt und verändert worden sind (z.B.: *-nti*: *-nto*: *-mit*: *-mís*). Diese Veränderungen wurden in diesem Verzeichnis nicht berücksichtigt. Dagegen hat der Verfasser die kürzere oder längere Variante in Betracht gezogen.

Das Verzeichnis enthält nur die einfachen Morpheme, die Kombinationen fielen jetzt noch weg. Die identischen Formen sind mit Indexziffern versehen.

TAMÁS MÁRK